

Guia per a la incorporació de la perspectiva antiracista en els materials educatius

Guia pedagògica
Setembre 2024

Direcció de Serveis
de Drets Humans,
Justícia Global i
Cooperació
Internacional

Ajuntament
de Barcelona

Copyright

© Ajuntament de Barcelona, 2024.

Avís legal

Tots els drets reservats. No es permet la reproducció total ni parcial de les imatges o textos d'aquesta publicació sense prèvia autorització.

Títol

Guia per a la incorporació de la perspectiva antiracista en els materials educatius.

Redacció

Institut Diversitas S.C.C.L.
Rodrigo Prieto Drouillas, director de continguts.

Edició

Centre de Recursos en Drets Humans;
Direcció de Serveis de Drets Humans,
Justícia Global i Cooperació Internacional;
Àrea de Drets Socials, Salut,
Cooperació i Comunitat

Índex

1. Introducció	6
2. Perspectiva antiracista	8
2.1. L'antiracisme	8
2.2. Racisme i racialització	9
2.3. Procés de racialització	10
2.4. Perspectiva antiracista en l'àmbit educatiu	10
3. Criteris antiracistes	12
Incorporar l'antiracisme: un compromís necessari	12
Parlar obertament de RACISME	15
Evidenciar el biaix eurocèntric	18
Utilitzar fonts i materials no eurocèntrics	21
Ni folkloritzar ni exotitzar persones i cultures “no blanques”	24
Visibilitzar referents “no blancs”	27
Reconèixer la dignitat i els drets de les persones racialitzades	30
Acompanyar la construcció de les identitats de l'alumnat “no blanc”	34
4. Altres guies i materials pedagògics	37
5. Bibliografia	39

1 Introducció

La guia que tens a les mans és una iniciativa de prevenció del racisme en l'àmbit educatiu. Neix del compromís de l'Ajuntament de Barcelona amb les normatives internacionals, nacionals i locals de protecció i garantia dels drets humans. La Convenció Internacional sobre l'Eliminació de totes les Formes de Discriminació Racial de les Nacions Unides assenjala que el racisme anul·la i menyscaba el reconeixement, gaudi i exercici en condicions d'igualtat dels drets humans i llibertats fonamentals en les esferes política, social, cultural o en qualsevol esfera de la vida pública, i que cal, des de les institucions públiques, assumir un compromís, per tots els mitjans apropiats i sense dilacions, encaminat a eliminar el racisme en totes les seves formes.

En coherència amb els mecanismes internacionals i específicament amb la Llei 19/2020, d'igualtat de tracte i no-discriminació del Parlament de Catalunya, que reconeix el racisme com un motiu de discriminació que cal erradicar i prevenir, el 2022 es va aprovar la Mesura de Govern Barcelona Antiracista 2022-2025 que proposa actuacions en tres nivells: des de la prevenció general, amb accions orientades a desconstruir els prejudicis en què es fonamenten les discriminacions, a la prevenció específica, per desactivar actituds i conductes racistes més manifestes, i també en la protecció davant de les vulneracions de drets. Aquestes actuacions han estat dirigides a serveis públics o àmbits socials clau com l'educatiu, entre d'altres. En el moment de la redacció d'aquesta guia, l'Ajuntament està preparant un Pla contra el racisme, amb horitzó 2035.

Com a part d'aquestes actuacions, es va desenvolupar un procés participatiu a una escola de primària i un centre d'educació secundària de Barcelona amb la finalitat de revisar i analitzar, juntament amb el professorat, els recursos i materials educatius des d'una perspectiva antiracista per identificar elements clau de millora que contribuïssin a incorporar l'antiracisme en l'àmbit educatiu a través dels materials que utilitza el professorat. La present guia és el resultat d'aquesta iniciativa.

La guia té els objectius següents:

- Contribuir a prevenir i erradicar el racisme en l'àmbit educatiu.
- Oferir una eina pràctica per incorporar l'antiracisme en els recursos i materials educatius.
- Enfortir les capacitats pedagògiques del professorat en el seu rol docent com a responsable de transmetre sabers, formar i desenvolupar actituds, valors i habilitats que apunten al desenvolupament integral de l'alumnat.

El contingut de la guia està elaborat per facilitar al professorat la comprensió de què vol dir incorporar la perspectiva antiracista als materials i recursos pedagògics i com fer-ho. L'apartat 2 desenvolupa una reflexió conceptual i analítica sobre l'antiracisme. L'apartat 3 és el fonament clau del present document i desenvolupa set criteris de com incorporar la perspectiva antiracista als materials educatius. L'apartat 4 posa a disposició del professorat fonts significatives per aprofundir més sobre l'antiracisme i, finalment, es comparteix material bibliogràfic de referència.

2 Perspectiva antiracista

2.1. L'antiracisme

Tot i que hi ha diferents posicions, en termes generals es pot dir que **l'antiracisme és una acció personal i política orientada a denunciar i desmuntar les desigualtats, les discriminacions i les violències fonamentades en la suposada jerarquia de les “races”**. Tot i que aquest concepte és àmpliament utilitzat en l'àmbit social i fins i tot alguns documents oficials encara l'utilitzen, és incorrecte, ja que la ciència fa dècades va demostrar la inexistència de les “races”, en un sentit biològic; per tant, cal fer una utilització crítica d'aquest concepte. Per aquesta raó, cada vegada que utilitzem la paraula “raça” en aquesta guia la posarem entre cometes (“...”). I per la mateixa raó, en molts casos, en comptes de “raça”, utilitzarem el terme “racialització” per remarcar que atribuir l'existència de “raça” és una pràctica de deshumanització, inferiorització i d'invisibilització. Per exemple, a banda del color de pell, hi ha altres elements que han estat racialitzats, com la simbologia religiosa o la indumentària cultural, cosa que ha generat connotacions negatives de les identitats d'origen, ètnica i cultural. Per tant, l'antiracisme nega i denuncia la legitimització de l'existència de “races” que interpreta que hi ha característiques biològiques que diferencien els éssers humans entre si i que —suposadament— justificarien la superioritat de la “raça blanca”, per damunt de les altres “races”, i de manera particular, sobre la “raça negra”. En poques paraules, l'antiracisme busca l'abolició del racisme a través de múltiples estratègies individuals i col·lectives.

N'hi ha prou amb el fet de “no ser racista”?

A simple vista ser una persona “no racista” pot semblar molt similar a ser “antiracista”; no obstant això, hi ha una gran diferència. **Les persones “no racistes” tendeixen a ser espectadores i a no dir res** davant situacions racistes, ja que no volen ser un problema per als altres. En canvi, **una persona “antiracista” reaccionarà per aturar o denunciar la situació**, ja que vol posar en evidència la injustícia i la violència que suposa el racisme.

Ser antiracista és una actitud no passiva on les persones, des del seu propi privilegi, contribueixen a aturar el racisme. Les persones que s'identifiquen com a “antiracistes” sovint denuncien les polítiques, les lleis i els sistemes econòmics que perpetuen el racisme. L'antiracisme busca identificar les estructures, polítiques i creences que legitimen la racialització i perpetuen el racisme en la societat i treballa per desmuntar-les. També implica ampliar les perspectives i visibilitzar punts de vista que habitualment no tenen cabuda en el sistema.

2.2. Racisme i racialització

Hi ha diverses teories que expliquen l'origen del racisme fins i tot entre les primeres civilitzacions del món; no obstant això, no va ser fins al segle XV, durant el període colonial, quan aquestes idees van agafar més força i van adquirir el significat de “**racisme biològic**” basades en la idea de la “limpieza de la sangre” i que funcionava com un sistema de castes per justificar el “valor” de les persones segons la “raça” dels seus orígens; es tractava, per tant, d'un **determinisme biològic**.

Amb aquesta idea, a finals del segle XVIII, Immanuel Kant va explicar l'evolució de la humanitat vinculant la biologia amb la civilització i la intel·ligència, i va concloure que la humanitat existia en la seva perfecció més gran en la “raça blanca”, perquè encarnava els talents necessaris per a la “cultura de la civilització”. També sobre aquestes bases, Charles Darwin va teoritzar sobre l'evolució en la natura en les obres *L'origen de les espècies* (1859) i *L'origen de l'home* (1871), i dividia la humanitat entre la “raça civilitzada” i la “raça salvatge”.

Si bé aquest determinisme biològic apel·lava a la “sang” de les persones, en la pràctica utilitzava el “color de la pell” com a indicador principal de les jerarquies, segons el qual més “blancor” suposava més puresa i superioritat, i per contra, més “foscor” indicava impuresa i —per tant— inferioritat. Aquest sistema de discriminació ha estat anomenat “**pigmento-cràcia**” (Lipschutz, 1975) o “**colorisme**” (Du Bois, 1898)¹. Aquestes idees són el fonament del que ara coneixem com a **supremacia blanca**. Al continent europeu aquesta jerarquització racial inferioritzadora (o racialització) es va produir també amb el poble gitano (present a tot Europa) i amb el poble sami (que habita a Suècia, Noruega, Finlàndia i Rússia).

Al llarg de la història, aquesta ideologia s'ha utilitzat per justificar diferents estructures socials (institucions, normatives, protocols, etc.) orientades a mantenir les relacions de poder en favor de les persones i societats majoritàriament blanques, per la qual cosa es parla d'un **racisme estructural o institucional**, que habita en les arrels més profundes de la societat (Carmichael i Hamilton, 1967). El sistema educatiu és una de les estructures que reproduceix el racisme a través de múltiples mecanismes.

Les conseqüències de la racialització i el racisme han estat nombroses i terribles al llarg de la història; entre elles, la més deshumanitzadora és l'**esclavisme**: homes i dones de les comunitats originàries dels territoris colonitzats van ser utilitzats com a mà d'obra en les explotacions de recursos naturals dels països colonials entre els segles XV i XIX. Diferents estimacions indiquen que més de 12 milions de persones van ser esclavitzades en aquest període (Morgan, 2017).

Per què es diu que les “races no existeixen”?

L'any 2003 el **Projecte Genoma Humà** va permetre comprovar que tots els éssers humans compartim el 99,99% del nostre codi genètic, independentment de les nostres diferències fenotípiques (físicament observables)². Això vol dir que totes les persones som biològicament iguals, i que les diferències físiques observables són fruit de l'adaptació que s'ha produït al llarg de milers d'anys dels cossos humans a les condicions ambientals dels llocs on hem viscut (llum solar, temperatura, humitat, alimentació, etc.). Aquesta aposta científica va contribuir a fonamentar que la diversitat humana té una arrel comuna originària i que parlar de l'existència de “races” humanes era una fal·làcia.

- 1 Com és sabut, segles després del seu sorgiment aquesta idea va ser el fonament del projecte eugenèsic dels nazis que va derivar en l'extermini de més de 6 milions de persones, majoritàriament jueves, però també d'ètnia gitana, persones negres, persones amb discapacitat i persones homosexuals.
- 2 Més informació a la pàgina web del National Human Genome Research Institute (NHGRI): <https://www.genome.gov/human-genome-project>

2.3. Procés de racialització

El terme “racialització” apareix publicat per primera vegada el 1961 a *Els condemnats de la terra*, de Frantz Fanon, el qual el defineix com un procés polític productor de jerarquies racials. La racialització es manifesta en les relacions de poder racials entre persones i grups on es legitima l’exploació de grups humans racialitzats (els colonitzats). **El procés de racialització condueix a la inferiorització i deshumanització.**

Actualment hi ha diferents tipus de racisme: antigitanisme, islamofòbia, antisemitisme, racisme antinegres, etc., tots els quals col·loquen els grups anomenats “racialitzats” en estat de minoria, inferioritat i deshumanització. A banda del color de pell, també hi ha elements d’indumentària cultural o religiosa als quals es dona un valor inferior perquè s’han racialitzat³. En les societats actuals, el blanc europeu/nord-americà continua sent el que es reconeix com l’hegemònic; per tant, les persones anomenades “racialitzades” són aquelles que no caben dins d’aquesta categoria.

La “racialització” legitima la idea de “raça”, de manera que produeix individus i grups racialitzats. Així doncs, el concepte de “racialització” es podria aplicar a qualsevol persona, perquè sota aquest concepte totes les persones formarien part d’una categoria racial; no obstant això, s’associa comunament a persones “no blanques” i —de manera particular— a les que pateixen discriminació (El Idrissi, 2023) perquè la racialització té com a conseqüència el patiment del racisme.

Cal precisar que **l’expressió “persona racialitzada” no és un criteri d’identitat**, sinó que posa en evidència el mecanisme d’inferiorització i deshumanització que injustament s’aplica sobre les persones a partir de les seves característiques vinculades als seus trets físics, l’ètnia, l’origen i la cultura “no blanques, ni europees”.

Poder, identitat i igualtat

Les persones que són racialitzades són col·locades en un “**lloc de no poder**” perquè se les invisibilitza, desvalora i deshumanitza en la seva identitat i no es té en compte la seva veu i capacitat de representació. A més, se les posa en una “**condició de desigualtat**” perquè el racisme n’impedeix o en limita l’accés a recursos i beneficis que hi ha a la societat, per la qual cosa les deixa exposades a situacions de desprotecció i violència, de manera que se’n vulnereu els drets. Per tant, quan parlem de racialització i la seva conseqüència directa el racisme, en qualsevol context, fins i tot en l’escola, hem de **tenir en compte com està la posició de poder, el reconeixement de la identitat i les condicions d’igualtat entre les persones.**

2.4. Perspectiva antiracista en l’àmbit educatiu

L’escola és un dels agents socialitzadors més importants en la vida de qualsevol persona. S’hi aprenen les eines bàsiques per a la vida no només pel que fa a coneixements i habilitats, sinó també els valors fonamentals i les conductes a través dels quals aquests es manifesten. Així mateix, **l’escola és un gran laboratori de convivència**, ja que s’hi troben les múltiples diversitats que componen la societat. Per aquest motiu, la manera en què les institucions educatives siguin conscients d’aquest rol establirà les bases per a la convivència ciutadana futura.

3 Per exemple, el hijab, joies, roba o complements assignats a una cultura inferioritzada, alguns pentinats, etc.

Segons l'Horane Diatta-Holgate, de la Universitat de Notre Dame (Estats Units), "(...) L'antiracisme a l'àmbit educatiu prioritza el canvi institucional i social, exigint que el professorat reflexioni críticament no només sobre el que ensenya, sinó també sobre com ho fa"⁴. Així doncs, **incorporar la perspectiva antiracista a l'escola implica revisar i modificar totes les dimensions de la tasca educativa**, com ara els continguts, els enfocaments, les metodologies, els espais, les festivitats, la relació amb les famílies, i els materials pedagògics, entre d'altres.

Educar des d'una perspectiva antiracista és necessari a tots els centres educatius, independentment de si tenen alumnat racialitzat o no, ja que es tracta de prendre consciència que el racisme és una desigualtat i violència estructural que implica totes les persones; per tant, **cal que la informació, la sensibilització i la prevenció arribi a tothom, per tal d'identificar, denunciar i desmuntar qualsevol situació racista** que es pugui donar.

La mirada antiracista a l'escola pot contribuir —d'una banda— en els nens i nenes que viuen en condició de racialització (o estan racialitzats) a **no interioritzar el racisme**, a identificar-lo clarament i a qüestionar totes les creences i assumpcions que comporta i, d'aquesta manera, empoderar-se i fer front a les múltiples situacions racistes que es trobaran al llarg de la vida. D'altra banda, per als nens i nenes no racialitzats l'educació antiracista els fa **ser conscients** de les desigualtats que afecten les persones i pobles que viuen en condició de racialització, a assumir que **no haurien d'existir les jerarquies racialitzadores que ens fan creure en l'existència de "races"**, i tot el contrari: només hi ha una comunitat i família a la qual pertanyen que és la humanitat.

Tant a la infantesa com a la joventut, des de l'àmbit educatiu, la perspectiva antiracista els pot donar eines cognitives, actitudinals i emocionals per **viure en comunitat i aprendre a conivure** de manera inclusiva, interdependent i recíproca des del reconeixement de la diversitat humana.

La perspectiva antiracista a les escoles també pot contribuir a **reconèixer els sabers**, promovent en l'alumnat una **mirada crítica respecte de l'eurocentrisme**, així com la consciència que totes les perspectives i maneres de viure són importants, tant dels pobles i cultures d'Europa com d'Àfrica, Llatinoamèrica i Àsia que, cada vegada més, formen part de la seva realitat quotidiana.

La perspectiva antiracista als centres educatius pot contribuir a fer **que tot l'alumnat se senti representat i visibilitzat** i tingui accés a una educació de qualitat, sense biaixos, a més d'accés a múltiples visions que dignifiquin les vides, històries i fets històrics de totes les poblacions, els països i cultures del món.

Antiracisme: tema o perspectiva?

Sens dubte, la resposta correcta és **PERSPECTIVA**. No es tracta d'ensenyar antiracisme com un "tema" més del programa, sinó d'aplicar la perspectiva constantment en tot el que fan els centres educatius (classes, sortides, commemoracions, festivitats, excursions, colònies, portar persones convidades, contacte amb les famílies, etc.).

4 Article "Pedagogia antiracista: què, per què i com?". Disponible a: <https://learning.nd.edu/resource-library/anti-racist-pedagogy-what-why-and-how/>

3 Criteris antiracistes

Incorporar l'antiracisme: un compromís necessari

L'antiracisme té la finalitat d'abolir la racialització i el racisme. Per aquest motiu, incorporar l'antiracisme no només als materials pedagògics, sinó de manera transversal als centres educatius, suposa una tasca docent fonamental per transformar la societat. Un compromís que esdevé molt necessari davant l'enfortiment de discursos d'odi, xenòfobs i racistes a escala global o —de manera més concreta— l'augment dels delictes d'odi per motius racistes a l'Estat espanyol⁵, o el fet que el racisme i la xenofòbia ha sigut el principal motiu de discriminació segons els cinc informes de l'Observatori de les Discriminacions a Barcelona des del 2019⁶.

Conceptes clau:

Qui ha d'assumir el compromís d'incorporar l'antiracisme als centres educatius?

Al llarg de la història, els grans canvis han estat impulsats per persones i grups que han estat capaços de **prendre consciència, d'observar necessitats i de mirar cap al futur** amb empena i convicció. En el moviment antiracista, algunes d'aquestes persones han sigut Nelson Mandela, Rosa Parks i Angela Davis, entre d'altres. Posteriorment, quan les seves idees s'han fet conegudes i han aconseguit un cert reconeixement i força en l'àmbit social, les institucions se les han apropiat i incorporat a través dels seus mecanismes habituals o creant-ne de nous.

En aquesta línia, el Parlament de Catalunya, a finals de l'any 2020, va aprovar per unanimitat la Llei 19/2020, del 30 de desembre, per la igualtat de tracte i no-discriminació. Per la seva banda, la Generalitat, l'any 2023, va presentar el seu "Compromís del govern de la Generalitat de Catalunya per un país lliure de racisme. 70 mesures per a la transformació social i institucional". L'Ajuntament de Barcelona, per la seva banda, l'abril del 2022 va aprovar la mesura de govern "Per una Barcelona antiracista", com a instrument per dotar la ciutat d'un pla d'acció

5 Segons l'Informe 2022 del Ministeri de l'Interior, el 43,5% de tots els delictes registrats aquell any van tenir una motivació xenòfoba o racista. Aquest percentatge és un 18,15% superior que els delictes pel mateix motiu de l'any anterior i és també gairebé el doble que la segona categoria de delictes registrats (pàg. 10).

6 <https://ajuntament.barcelona.cat/oficina-no-discriminacio/ca/observatori-discriminacions>

específic contra el racisme, i actualment prepara un nou Pla antiracista 2025-2035. L'aplicació d'aquestes normatives i mesures requereixen el compromís i la voluntat de tota la societat, però en particular de l'àmbit educatiu, com a peça clau en la construcció de la ciutadania del present i del futur.

Com es pot introduir l'antiracisme si el currículum no ho exigeix?

L'actual currículum educatiu de Catalunya (Decret 175/2022) no incorpora de manera explícita la perspectiva antiracista; no obstant això, en diversos apartats parla de formar l'alumnat en uns valors i uns criteris que coincideixen totalment amb aquesta perspectiva. Només a tall d'exemple, en l'apartat del currículum dedicat a ciències socials i geografia de l'educació secundària es fa referència als objectius de desenvolupament sostenible (ODS) número 10, de Reducció de desigualtats, i 16, de Pau, justícia i institucions sòlides. Així també les competències específiques 2, 6, 7 i 8 introdueixen qüestions com: **“indagar problemes rellevants del passat”**, **“identificar els sabers i les aportacions dels pobles originaris”**, **“respectar els sentiments de pertinença”** o **“posicionar-se de manera argumentada davant de situacions de desigualtat”**, entre d'altres. Aquests exemples posen en evidència que el currículum educatiu motiva i avala els centres educatius per incorporar la perspectiva antiracista.

Preguntes clau:

- La incorporació de la perspectiva antiracista, és una prioritat per al centre?
- El professorat del centre, ha rebut formació sobre perspectiva antiracista?
- El professorat del centre educatiu, sap quins valors, criteris, competències o continguts del currículum connecten amb els principis de l'antiracisme?

Exemples:

- Incorporar la perspectiva antiracista en el projecte educatiu de centre, com una de les prioritats transversals (tal com s'ha fet amb la perspectiva de gènere).
- Que el claustre del centre elabori de manera conjunta i consensuada un manifest o decàleg antiracista que expressi el compromís del centre amb aquesta perspectiva.
- Aprofitar alguna de les reunions de claustre per fer una formació monogràfica sobre antiracisme, per exemple, convidant alguna persona coneixedora del tema.
- Impulsar accions col·lectives en el centre arran d'algunes dates clau: 21 de març, Dia Internacional contra el Racisme; 18 de desembre, Dia Internacional de les Persones Migrants; 15 de març, Dia Internacional de la Lluita contra la Islamofòbia; 8 d'abril, Dia Internacional del Poble Gitano, etc.

Recursos recomanats:

ANTIGITANISMO. TRECE MIRADAS

Ismael Cortés, ed. Traficantes de Sueños, 2021.

Què és l'antigitanisme i les seves diferents dimensions? El llibre revela com els discursos racialitzats configuren el coneixement, les polítiques, les pràctiques i els comportaments racistes; també presenta diferents casos d'antigitanisme a Europa.

COM SER ANTIRACISTA

Kendi, Ibram X. (2020). Raig Verd, Barcelona, 2020.

L'autor defineix i analitza el racisme a través del poder, la biologia, l'etnicitat o la cultura, i també les diferents interseccions amb el gènere, la classe o la sexualitat que contribueixen a enfortir l'opressió i la violència que reben aquests col·lectius.

ENSENYAR A TRANSGREDIR

hooks, bell. (2024). Editorial Cossetània, Barcelona.

El llibre combina un coneixement pràctic de l'aula amb una profunda connexió amb el món de les emocions i els sentiments i s'atreveix a plantejar preguntes sobre l'eros i la ràbia, el dolor i la reconciliació, i el futur de l'ensenyament mateix.

ENSENYAR PENSAMENT CRÍTIC

hooks, bell. (2022). Raig Verd, Barcelona, 2022.

L'autora considera l'aprenentatge el primer espai per defensar la diversitat, la igualtat i, en definitiva, la democràcia, si l'ensenyament és l'espai on desenvolupar el pensament crític, i l'aprenentatge és una activitat que dura tota una vida.

“¿EXISTEN LAS RAZAS?”

Conferència de Lucía Mbomío. TEDxManzanara, 2018. Durada: 15 min.

De manera molt planera i eloqüent, la periodista promou una reflexió sobre una qüestió de la qual potser no som gaire conscients.

Disponible a: <https://www.youtube.com/watch?v=s2r0lFRGtI0>

FRAGILIDAD BLANCA: POR QUÉ ES TAN DIFÍCIL PARA LOS BLANCOS HABLAR DE RACISMO

Robin DiAngelo, BAAM, 2021.

L'autora defineix la fragilitat blanca i enumera i explica el funcionament dels diferents mecanismes socials i individuals que la reproduïxen, i d'aquesta manera reproduïxen la supremacia blanca i mantenen la desigualtat.

¿QUÉ ES EL RACISMO?

Daynes, Katie; Akpojaró, Jordan. 2022. Editorial: Usborne. London, 2022.

Un llibre ple de preguntes, amb més respostes, que genera, al seu torn, més preguntes i permeten als infants connectar el que escolten amb la seva pròpia experiència.

“RACISMO EN ESPAÑA CON MOHA GEREHOU”

Moha Gerehou, periodista i activista antiracista, parla sobre racisme a Espanya. Durada: 45 min.

Disponible a: <https://www.youtube.com/watch?v=I-7WfgGwmlY>

Parlar obertament de RACISME

Cal parlar de RACISME en tots els cicles de l'educació obligatòria, de manera adaptada a la maduresa dels infants, per tal de posar nom a certes situacions i ensenyar als infants a identificar des de petits les idees i accions que comporten una falta de respecte, una discriminació o una agressió en contra de les persones “no blanques”. També cal posar en evidència que la discriminació trenca la convivència i el sentit de comunitat (com ara, la comunitat escolar).

Conceptes clau:

Per què ens costa tant parlar de RACISME?

Un factor clau en la persistència del racisme és la seva capacitat per camuflar-se o —més ben dit— la incapacitat o resistència que tenim a identificar-lo, ja sigui per desconeixement, per por, per vergonya o perquè només associem aquesta paraula a fets molt violents i terribles de la història (el comerç d'esclaus, l'Holocaust, genocidis, la segregació i discriminació als Estats Units) o del present (els abusos policials, pallisses al carrer, etc.). Si fem això, és fàcil que no vulguem utilitzar aquesta paraula per descriure accions o actituds que a priori no ens semblen tan violentes i que —sovint— tenim molt normalitzades (invisibilitzacions, omissions, exclusions, frases fetes, bromes, insults, etc.), però que, no obstant això, formen part de l'entramat que “normalitza” la suposada superioritat de la “raça blanca”, per sobre de les persones “no blanques”. En la mateixa línia, **si només vinculem el racisme amb actes terribles i violents tampoc serem capaços de veure el racisme que tenim incorporat en les nostres pròpies creences i conductes** petites i senzilles de cada dia, que són les que —en definitiva— sostenen les formes més greus de racisme.

Per evitar que això passi, si volem incorporar la mirada antiracista als centres educatius, **cal reconèixer que el racisme està en la base de la nostra societat occidental**; per tant, és part de la seva estructura. I com que nosaltres formem part d'aquesta societat i hem estat educats en ella, també tenim el racisme incorporat “de sèrie”, independentment de si som més o menys conscients d'això. En poques paraules, tots i totes som racistes. Com més aviat ho assumim, millor, ja que en comptes de centrar el debat en si ho som o no (i en els sentiments que aquesta acusació ens provoca), podem posar les nostres energies en la pregunta sobre “què podem fer per aturar i desmuntar el racisme?”.

Un cop incorporem aquesta mirada, parlar de racisme ens resultarà molt més fàcil i trobarem mil maneres de fer-ho en la nostra tasca educativa, ja sigui quan programem, dissenyem o impartim les classes de qualsevol àmbit de coneixement.

POSA'T LES ULLERES ANTIRACISTES

Preguntes clau:

- El contingut dels materials, aborda de manera directa alguna qüestió relacionada amb el racisme?
- Tot i que el tema del material no sigui el racisme, aporta algun criteri —més o menys explícit— per traspasar una mirada antiracista a l'alumnat?
- Es reflexiona sobre la manera en què el tema del material pot connectar amb la perspectiva antiracista?
- Quant als materials, es parla d'algun element vinculat al racisme, s'evidencia i se li posa nom obertament?

Exemples:

- Cal observar el currículum educatiu amb perspectiva antiracista, per identificar quins objectius, competències o continguts connecten amb aquesta o es poden aprofitar per proposar una reflexió crítica sobre el racisme i fer-ho en el moment de preparar les classes o materials pedagògics.
- Aprofitar moments de diàleg i debat amb l'alumnat per plantejar preguntes que despertin la reflexió amb perspectiva antiracista: "I si el protagonista fos una persona negra, què hauria passat?".
- En educació infantil, cal utilitzar contes il·lustrats que visibilitzin les diferències en el color de la pell d'una manera respectuosa i no jerarquitzada, per exemple, qüestionant el sintagma color "pell" que sovint assumeix que la pell és sempre blanca (o clara), però, en qualsevol cas, no és fosca o negra.

Recursos recomanats:

“ANGELA DAVIS. CONTRA EL RACISME: UNA LLUITA CONSTANT”

Xerrada entre Angela Davis i activistes de diferents col·lectius antiracistes d’Espanya. Diàleg que aprofundeix sobre el tema al CCCB (Centre de Cultura Contemporània de Barcelona) a través d’altres activistes afro-catalanes el 2020. Durada: 90 min.

Disponible a: <https://www.cccb.org/es/multimedia/videos/angela-davis/234650>

“«DOCTRINAS DEL DESPOJO» - EL RACISMO CONTRA LOS PUEBLOS INDÍGENAS”

Conferència de Rigoberta Menchú, dirigent indígena guatemalenc, premi Nobel de la pau, presentada en el marc de la Conferència Mundial contra el Racisme realitzada a Durban, Sud-àfrica, l’agost del 2001.

Disponible a: <https://www.un.org/es/events/pastevents/cmcr/indigenous.htm>

ESO NO SE PREGUNTA: NEGROS

Grup de persones negres que contesten preguntes i mites sobre la comunitat africana i afrodescendent a Espanya. Telemadrid, 2020. El programa mostra els gestos racistes als quals s’enfronten cada dia les persones negres. Durada: 40 min.

Disponible a: <https://www.youtube.com/watch?v=XWOynFAk0DI>

FORMANDO A FORMADORES PARA UNA EDUCACIÓN ANTIRRACISTA

Entrevista de la periodista Lucía Mbomio a la professora Patricia Rocu, en la presentació de la guia “Estrategias para incorporar la perspectiva étnica en la universidad. Las historias cuentan, cuéntenos la tuya: la voz del alumnado universitario afrodescendiente”, 2019.

Disponible a: <https://afrofeminas.com/2019/03/13/formando-a-formadores-para-una-educacion-antirracista/comment-page-1/>

MOHA GEREHOU: “UNA MIRADA ANTIRRACISTA DEBE ENTRAR EN LA EDUCACIÓN”

Entrevista publicada per Amnistia Internacional el 17/2/2022.

Qué hace un negro como tú en un sitio como este és el títol del llibre del periodista, activista i expresident de SOS Racisme Moha Gerehou, on mostra com el racisme no és una successió d’anècdotes, sinó una discriminació estructural.

Disponible a: <https://redescuelas.es.amnesty.org/blog/historia/articulo/moha-gerehou-una-mirada-antirracista-debe-entrar-en-la-educacion/>

RACISMO, LA ÚNICA GUERRA MUNDIAL: LA HISTORIA NO CONTADA

De Javier Clemente Engonga. Autoedició, 2021.

El racisme ha estat la veritable i única guerra mundial llançada contra les persones de raça negra en tots els continents, el terrorisme cultural, i crims contra la humanitat que ningú podrà esborrar i que no es poden perdonar ni oblidar, i només es pot aprendre de la història. Àfrica, la civilització humana més antiga existent, i dispersa per tot el planeta, té el dret a explicar la seva història i la seva veritat.

Evidenciar el biaix eurocèntric

L'eurocentrisme forma part de la nostra societat, és a tot arreu... També a l'escola. En una societat cada cop més multicultural això és un problema, ja que reproduceix les jerarquies racistes i les relacions de poder desiguals. Per aquest motiu, val la pena que els centres educatius siguin capaços no només d'identificar el biaix eurocèntric, sinó també de posar-lo en evidència i revertir-lo en les seves pràctiques quotidianes.

Conceptes clau:

Com superar el propi etnocentrisme?

L'etnocentrisme és la tendència que tenim totes les persones d'interpretar el món des dels criteris de la nostra cultura i creure que són els correctes i millors. L'eurocentrisme és el mateix, però en aquest cas la cultura de referència és l'europea (occidental, “blanca”), considerada com l'única, la millor, la més legitimada per aportar coneixement i saviesa per interpretar la història de la humanitat.

La mirada eurocèntrica es va estendre àmpliament per tot el món durant el colonialisme europeu (entre els segles XV i XIX), i de pas va instal·lar una mirada racialitzadora dels territoris, les cultures i les persones no europees, considerant-les inferiors, salvatges o “no prou desenvolupades”. Això es pot veure clarament quan —per exemple— pensem que Europa té “art”, mentre que Mèxic (o altres països no europeus) tenen “artesanía”.

Incorporar la perspectiva antiracista significa superar la mirada de la història única (eurocèntrica) que nega la resta d'històries i fer una revisió autocrítica de la pròpia cosmovisió. Així com destaquem la cultura occidental en el desenvolupament humà, també **hem de reconèixer que altres cultures tenen molt per aportar i han estat negades en la història**. Cap cultura és perfecta —per descomptat— però hem d'abordar críticament l'esclavitud, el genocidi, l'explotació i l'espoli i entendre que no són el camí per construir comunitat humana. En definitiva, suposa contribuir a fer que l'alumnat pugui incorporar una mirada inclusiva i reconeixedora de la diversitat humana.

Preguntes clau:

- Les fons consultades per elaborar els materials pedagògic, són exclusivament d'autoria blanca i europea?
- Entre els continguts que s'utilitzen per construir els materials, hi ha interpretacions i idees eurocèntriques i només del món occidental?
- Els exercicis o activitats proposats en els materials educatius, només promouen una mirada europea blanca?

Exemples:

- Quan es presenta la història del món contemporani, normalment es fa referència a la història d'Espanya i d'Europa, però no a la d'altres territoris del món. S'ha de fer atenció a aquesta mirada perquè en realitat pot ser que no es representi la realitat dels continguts.
- Per exemple, les referències a la contribució àrab en la cultura espanyola i, en particular, l'àrea de llengua castellana i literatura són mínimes. Hi ha un fabulós llegat àrab que no s'ensenya a les aules, ni les aportacions a la llengua.
- En l'ideari social no es pot negar l'existència de l'oposició Nosaltres (Europa) / Ells i elles (no Europa) i que, degut a l'afany de superioritat, les representacions de la producció de coneixement europeu són orientades en dues orientacions contraposades: la imatge positiva d'Europa i la negativa de la no Europa en els llibres de text, que influiran en la percepció de la realitat de l'alumnat, la seva identitat i construcció de les seves representacions socials.

Recursos recomanats:

EL PERILL DE LA HISTÒRIA ÚNICA

Chimamanda Ngozi Adichie. TED, 2009. Durada: 20 min (subtítols en castellà).

Amb el seu característic amor per les històries, Chimamanda Ngozi Adichie fa una crida a rebutjar els relats únics. Es tracta de la seva primera TED Talk on l'autora reivindica la riquesa de la infinitat d'històries que ens configuren i alerta sobre els perills de reduir una persona, un país o una cultura a un relat unívoc, perquè — sosté— només quan compremem que mai existeix una única història, recuperem una espècie de paradís.

Disponible a: <https://www.youtube.com/watch?v=sYltZ3bTosU>

“EUROCENTRISMO Y RACISMO EN LOS LIBROS DE TEXTO ESCOLARES”

D'Omar Gavarret, en *Eurocentrismo, monoteísmo y epistemología de la descolonización*. Capítol 2, pàgines de la 85 a la 92. Autoedició, Montevideo, 2021.

En aquest capítol l'autor explica els diferents mecanismes a través dels quals el professorat dels centres educatius reproduceix el racisme en les seves pràctiques quotidianes, sovint, sense adonar-se'n.

Disponible a: https://issuu.com/omargavarret/docs/eurocentrismo_monoteismo_y_epistemologia_de_la_de/s/11968039

MIRA'M ALS ULLS

De Míriam Hatibi. Rosa dels Vents, Barcelona, 2018.

Un text proper i senzill escrit en primera persona per una dona “espanyola, catalana, marroquina i musulmana” (con ella mateixa es defineix), nascuda a Barcelona, de pare i mare marroquins que van migrar fa molts anys. Un relat sincer i generós per ajudar a qui no té aquesta mateixa experiència a entendre què significa aquesta barreja d'identitats i de perspectives.

Y TÚ, ¿POR QUÉ ERES NEGRO?

Ruben Bermudez. Autoedició. Madrid, 2018. Llibre de fotografies.

Pot un relat autobiogràfic explicar la història personal de molts? A partir d'una recerca sobre els orígens de l'esclavitud negra a Espanya, l'autor construeix un relat autobiogràfic que fa d'assaig polític, rescata la seva memòria plasmada en les imatges, converses i símbols que van marcar la seva vida i narra el quotidià i l'extraordinari d'una societat vista des de la negror.

Utilitzar fonts i materials no eurocèntrics

Cal buscar fonts i materials alternatius, no eurocèntrics, per presentar altres visions dels temes que s'aborden als diferents àmbits de coneixement. Sobretot cal buscar versions i relats que presentin les persones, comunitats i sabers no blancs i/o no occidentals de manera respectuosa i legitimadora, destacant-ne les aportacions i forma de vida.

Conceptes clau:

Habitualment, les fonts i els materials que el professorat utilitza per preparar les classes solen ser eurocèntrics, ja que formen part del seu bagatge cultural, del seu coneixement acumulat; o dit en altres paraules: **si el professorat ha viscut i s'ha format en un context eurocèntric és molt difícil que conegui fonts i recursos que no ho siguin**; per tant, la inèrcia el portarà a reproduir l'etnocentrisme. Si volem incorporar la perspectiva antiracista cal tenir consciència d'aquesta inèrcia i fer un esforç per revertir-la, perquè vivim en un territori divers i canviant on necessitem construir comunitat.

Sovint aquestes mirades provoquen debat i controvèrsia, perquè qüestionen moltes de les nostres creences, certes i criteris d'anàlisi, però justament per aquest motiu són un excel·lent material per promoure el pensament crític, la reflexió, en definitiva, l'aprenentatge. Així doncs, **les fonts i els materials no eurocèntrics són una oportunitat pedagògica de gran valor**.

Cal precisar que no estem dient que s'ha de renunciar totalment a les fonts i els materials que hem utilitzat fins ara (que en alguns casos poden presentar una visió eurocèntrica), sinó incorporar nous materials no eurocèntrics i posar-los en diàleg, promoure'n el contrast per tal d'identificar encerts, errades, buits, tensions, etc. En altres paraules, **posar en evidència que sempre hi ha altres perspectives d'entendre les coses**. Aquest exercici sense dubte pot enriquir la mirada de l'alumnat i contribuir a formar criteris més ponderats i menys esbiaixats.

Preguntes clau:

- Les activitats pedagògiques, incorporen alguna referència o material no eurocèntric?
- Els exemples inclosos en el material pedagògic, visibilitzen referents o realitats “no blanques” o racialitzades?
- Les activitats proposades, contribueixen a destacar els coneixements i/o la cultura no blanca?
- Per exemple, quan s’explica matemàtiques, es parla sobre l’origen àrab de part d’aquest coneixement?

Exemples:

- En la preparació de les classes sobre els diferents àmbits de coneixement, cal buscar fonts, referències o veus no eurocèntriques que ens mostrin altres perspectives i ens permetin dissenyar el guió o discurs de les sessions incorporant aquests matisos.
- Quan els materials pedagògics incloguin referències per aprofundir el tema, cal incorporar almenys una referència no eurocèntrica que ofereixi una visió alternativa a les hegemòniques occidentals i blanques.
- Si es parla de “dones importants en la història de la humanitat”, cal buscar intencionadament dones de països del Sud Global que hagin fet aportacions interessants en diferents àmbits. D’aquesta manera es poden visibilitzar referents no eurocèntrics i transmetre el missatge que els sabers del Sud Global també són valuosos i han contribuït a la història de la humanitat.
- Si —per alguna raó— decidim treballar amb un material clarament eurocèntric, cal fer-ho explícit a l’alumnat i promoure la reflexió sobre com s’abordaria el mateix aspecte, des d’altres perspectives, posicions, cultures, etc.

Recursos recomanats:

¡ESTO ES ÁFRICA!: PAÍS A PAÍS

D'Atinuke i Mouni Feddag. Editorial Planeta, Barcelona, 2019.

“No existeix una sola Àfrica, existeixen moltes Àfriques diferents”. És un continent massa extens, un oceà de cultures i pobles tan diversos que és impossible reduir-lo a una sola paraula. Per conèixer Àfrica és necessari sentir en la pell el sol africà, passejar pels seus carrers, escoltar les rialles dels seus pobladors o ballar els seus ritmes. Perquè només és possible conèixer un lloc de veritat si un es barreja amb els seus habitants.

ORIENTACIONES DIDÁCTICAS PARA TRABAJAR GEOGRAFÍA E HISTORIA EN EDUCACIÓN

De Francisco Javier Ramírez López, Editorial Caligrama, Madrid 2022.

Ensenyar en l'actualitat és un repte per a molts docents i més si cal acostar continguts densos com la geografia o la història. Aquest llibre ofereix orientacions per millorar l'atenció dels teus estudiants o, almenys, que les teves classes siguin diferents i amb això aconseguir que l'aprenentatge sigui més significatiu.

“SEGUIMOS EDUCANDO: ¿QUÉ SIGNIFICA LA CONQUISTA? (6TO Y 7MO/1º AÑO)”

Canal Encuentro, 2020. Durada: 55 min

Què significa la conquesta d'Amèrica? Comencem a entendre les conseqüències de l'arribada dels europeus a aquests territoris, del genocidi que van produir i del règim colonial. Estudiem l'explotació dels recursos naturals del continent, amb el turó de Potosí com a exemple d'un extractivisme que va enriquir els colonitzadors i va empobrir Amèrica. A més, aprenem a fer el nostre propi teler, una de les eines artístiques més importants dels pobles originaris, amb el qual realitzaven els seus teixits emblemàtics.

Disponible a: <https://youtu.be/RuSvCqmgjBk>

DOCUMENTAL GURUMBÉ

Miguel Ángel Rosales. 2016. Durada: 1 h 12 min (Disponible a Filmin).

La història de l'esclavitud africana a la península Ibèrica, en què es ressalta el protagonisme que, al costat d'altres col·lectius marginals, van tenir en la nostra història i la nostra cultura.

“1492: LA GUERRA JUSTA COLONIAL Y LA CREACIÓN DEL INDIO (DEL OTRO Y LA ALTERIDAD)”

Article de Natali Jesús. *El Salto Diario*, 12 d'octubre de 2017.

1492 és una fal·làcia. L'any de la nostra creació és l'any de la nostra desaparició. 525 anys després continuem defensant la importància d'entendre la nostra història perquè encara no ha estat reconeguda. I això ens encoratja a defensar la nostra existència política amb una tasca concreta, el descobriment de l'ego blanc europeu constitutiu de la modernitat.

Disponible a: <https://www.elsaltdiario.com/1492/1492-la-guerra-justa-colonial-y-la-creacion-del-indio-del-otro>

Ni folkloritzar ni exotitzar persones i cultures “no blanques”

Cal presentar les persones d'altres cultures no europees de manera complexa i matisada, visibilitzant-ne la diversitat i riquesa i evitant els tòpics, clixés o estereotips que presenten una mirada reduccionista i –sovint– folklòrica i exòtica de la seva cultura.

Conceptes clau:

Per què la folklorització i l'exotització reproduïxen el racisme?

Totes les cultures tenen els seus propis costums, cançons, balls i els seus intèrprets tradicionals i populars. És positiu reconèixer-los i valorar-los; el problema sorgeix quan creiem que aquestes expressions són inferiors a les de la nostra cultura; o encara més, quan creiem que aquesta cultura i la seva gent es redueixen només a això, com si fos l'única cosa que les representa i determina. **Aquesta mirada reduccionista, de només veure i apreciar allò “típic” i “pintoresc” (“mirada de turista”) de les altres cultures, és el que s'anomena folklorització, la qual contribueix a l'exotització.**

L'exotització és una acció que focalitza i sobredimensiona les diferències culturals i redueix l'altre d'una cultura diferent a alguns trets (físics, psíquics, culturals), percebuts com a naturals i essencials. Per exemple, l'admiració o fascinació que senten algunes persones “blanques/europees” pel color de pell o el cabell arrissat de les persones “negres”, de manera que se les converteix en objecte d'observació, com si fossin una “peça de museu o de zoològic”, tal com manifesten les persones racialitzades quan denuncien l'exotització. Una altra forma d'exotització és quan a Occident s'utilitzen com a decoració expressions artístiques de cultures no occidentals, perquè resulta “maco” i “exòtic”, sense pensar que es tracta d'una apropiació cultural.

Com fem que les festes de la diversitat cultural siguin transformadores?

Les “festes de la diversitat” (o de la “diversitat cultural”) són una acció habitual a través de la qual molts centres educatius fan present la diversitat d'origen i cultural del seu alumnat i les seves famílies. Aquesta iniciativa s'ha d'enfortir aplicant una perspectiva antiracista per evitar l'exotització i folklorització que explicàvem abans. Les festes són una oportunitat meravellosa perquè es presentin totes les cultures d'una manera igual, tan la cultura pròpia com les altres en horitzontalitat. Vol dir, **s'ha de posar en diàleg totes les cultures, perquè, més enllà de mostrar i admirar els balls, els vestits típics i menjars, es tracta de fer èmfasi en l'enriquiment mutu (de cosmovisions, sabers, pràctiques, valors i aprenentatges compartits),** no des de la mirada “la meua cultura i les altres”, sinó de “totes les cultures en relació”. És a dir, prendre consciència que les diverses maneres que tenim de sentir, pensar, gaudir, crear, aprendre, menjar i fins i tot estimar han estat influenciades i enriquides per la diversitat de cultures. Aquesta és una tasca contínua que cal fer no només en les festes de la diversitat, sinó durant tot el curs escolar. Per exemple, cal tenir en compte totes les llengües maternes de l'alumnat en diferents moments i espais del centre educatiu (cartells, web del centre, *graffitis*, etc.); dedicar temps (d'assignatures o de tutoria) a conèixer les diverses aportacions culturals (filosofia, literatura, ciència, tecnologia, valors, etc.); convidar les famílies a participar aportant la seva mirada sobre la vida, les emocions i els sabers; utilitzar imatges (pintures, dibuixos o fotografia) de diversitat de persones referents i de llocs del món i fer exposicions en diferents espais. **La diversitat cultural és una pràctica viva, que contribueix a superar el racisme i enforteix la convivència en tot el centre educatiu.**

Preguntes clau:

- Les activitats pedagògiques que tracten la diversitat cultural, s'emmarquen en una línia de treball més àmplia i continuada al centre en general, o amb el grup classe, en particular?
- Les activitats pedagògiques, aborden la diversitat cultural de manera profunda i matisada i ajuden a prendre consciència sobre la folklorització i l'exotització?
- El llenguatge del material, té cura de no utilitzar metàfores, frases fetes o expressions que presenten la diversitat cultural de manera pejorativa o estereotipada?
- A les imatges que inclouen persones, cultures o realitats no blanques, aquestes hi apareixen representades de manera respectuosa, matisada, lluny dels estereotips folkloritzants i exotitzants?
- Es parla de com les cultures s'han enriquit unes a altres arran de la convivència comuna en un mateix territori, aportant-se cosmovisions, sabers, valors, emocions, entre d'altres?

Exemples:

- Si en alguna assignatura es vol parlar d'algun fet o fenomen "africà", cal recordar que l'Àfrica és un continent amb 54 països i més de 1.300 milions de persones, per tant, és molt probable que allò "africà" sigui més propi d'una regió o un poble específic d'Àfrica i no de tot el continent. Dir-ho clarament és una manera de reconèixer i destacar la diversitat d'Àfrica (o d'altres llocs del Sud Global).
- Quan dissenyem una activitat didàctica que parli d'algun aspecte de la diversitat cultural o d'origen, cal pensar de quina manera connecta amb altres continguts que s'hagin tractat o que es tractaran en el futur amb el mateix grup classe i fer-ho explícit en les explicacions.
- Quan elaborem activitats, exercicis o exàmens sobre algun aspecte d'un país o cultura no europea, cal incloure preguntes que promoguin la reflexió sobre de quina manera aquells aspectes connecten amb la vida actual de l'alumnat de la classe, què tenen en comú i què no, i per què. D'aquesta manera, el contingut en qüestió deixa de ser una qüestió d'altres" i es transforma en un tema de "nosaltres", la qual cosa ajuda a la comprensió i l'empatia més enllà dels llocs d'origen de les persones.
- Quan en un material pedagògic incloem fotografies i continguts en relació amb persones o llocs d'altres països o cultures (sobretot si són del Sud Global), cal evitar la folklorització i exotització, i fugir dels tòpics habituals que hi ha sobre elles. Per exemple, podem mirar d'una altra manera: moltes paraules que utilitzem tenen origen àrab, els menjars s'han enriquit amb fruites i verdures d'altres orígens, els coneixements de les matemàtiques van ser aportats per les cultures àrabs, la cura de la natura i entendre que és la nostra gran mare ve de les cultures altoandines, etcètera.

Recursos recomanats:

“DE LA EXTIRPACIÓN A LA FOLKLORIZACIÓN: A PROPÓSITO DEL CONTINUUM COLONIAL EN EL SIGLO XXI”

De Romero Flores, Javier Reynaldo. Revista *Estudios Artísticos*, 2015, 1(1), gener-desembre. A partir d'una comprensió del moment colonial, de la constitució de l'ego conquiro i de la relació d'aquest amb l'extirpació d'idolatries, l'article argumenta que la folklorització, igual que la demonització, és un dispositiu que activa l'alienació del sistema de representacions dels pobles que habiten Abya-Yala / Amèrica. D'aquesta manera, serveix per reproduir el contínuum colonial del segle XXI.

Disponible a: <http://portal.amelica.org/ameli/journal/492/4922127002/4922127002.pdf>

“EDWARD SAID Y LA OTREDAD CULTURAL”

De Claudia Zapata Silva. Revista *Atenea Digital*, núm. 498- II Sem. 2008: pàgines 55 a 73. Edward Said (1935-2003) és autor d'una vasta obra que tracta sobre cultura, literatura, música i política. L'article aborda el concepte de “cultura” i la posició crítica enfront de plantejaments enaltidors de la diferència i l'alteritat concebudes com a distància radical entre Orient i Occident. L'anàlisi està centrada en els seus llibres més identificats amb el pensament postcolonial, on vincula la cultura amb les relacions desiguals de poder.

Disponible a: https://www.scielo.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0718-04622008000200005

“¿QUÉ ES LA APROPIACIÓN CULTURAL?”

De Santiago Rivas, *Revista Credencial*, febrer de 2021.

Article breu on l'autor explica el concepte d'apropiació cultural, els seus diferents mecanismes i conseqüències, posant èmfasi en el desequilibri de poder entre la cultura que s'apropia d'alguna expressió i la que és “apropiada”.

Disponible a: <https://www.revistacredencial.com/noticia/actualidad/que-es-la-apropiacion-cultural>

Visibilitzar referents “no blancs”

Cal garantir la presència i la visibilitat de tots els perfils de persones en els materials pedagògics, per tal d'oferir-los referents amb els quals identificar-se i sentir-se reconeguts. D'aquesta manera es contribueix també a representar la diversitat de les aules d'avui dia i de la societat catalana en general.

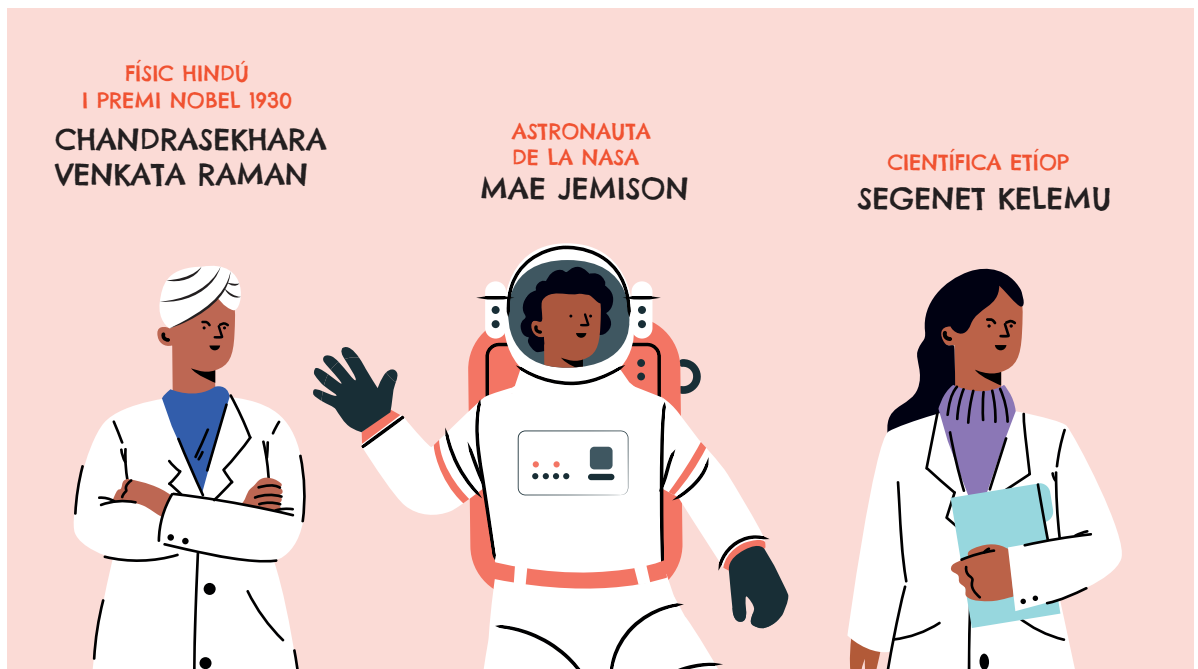
Conceptes clau:

Què passa quan invisibilitzem les vides i històries racialitzades?

Una de les conseqüències de l'etnocentrisme és ignorar, invalidar o menysprear les cosmovisions diferents a la pròpia. Aplicat a l'àmbit educatiu això pot suposar la invisibilització dels sabers, relats i històries de persones i cultures identificades com a “diferents” en general i de les “no blanques”, en particular. El problema sorgeix quan a les aules i els centres educatius hi ha alumnat i famílies que formen part d'aquesta diferència, ja que si no es fa un exercici conscient i intencionat d'incloure aquells altres referents, poden passar —com a mínim— dues coses:

D'una banda, els infants i famílies “no blanques” quedaran mancats de reconeixement d'una part de les seves identitats. En paraules de Fanon, **la invisibilitat les condemna a la zona de la “no existència”, i que no existeixin vol dir que no tenen cara ni ulls, ni tampoc una veu per expressar el que són, el que volen o el que necessiten...** En definitiva, la invisibilitat contribueix a la seva deshumanització. I és sabut que la deshumanització és la clau que obre la porta a tota mena d'abusos, discriminacions i agressions.

I d'altra banda, la invisibilització provoca en els infants i famílies “blancs” el desconeixement de l'existència d'aquestes altres realitats, la qual cosa pot derivar en la dificultat per desenvolupar una actitud de respecte envers elles, i reproduir d'aquesta manera l'etnocentrisme i el racisme estructural de la societat. Per tot això, cal prendre consciència sobre la importància de la visibilitat i fer una aposta decidida per garantir-la en les diferents dimensions de la tasca educativa dels centres.

FÍSIC HINDÚ
I PREMI NOBEL 1930

CHANDRASEKHARA
VENKATA RAMAN

ASTRONAUTA
DE LA NASA
MAE JEMISON

CIENTÍFICA ETÍOP
SEGENET KELEMU

Preguntes clau:

- Les imatges incloses en el material pedagògic, inclouen persones, llocs o cultures “no blanques”?
- En les imatges que inclouen persones “no blanques”, en quines posicions apareixen? Es tracta de posicions o rols que les igualen a les persones blanques? O posicions de subordinació o inferioritat respecte d’aquestes?
- En les imatges que inclouen persones “no blanques”, quin significat volen transmetre sobre aquestes? Un significat positiu, d’algun valor per destacar? O més aviat un significat negatiu, d’alguna cosa per criticar?

Exemples:

- Quan els materials pedagògics requereixin la utilització d’imatges o vídeos, cal buscar que visibilitzin persones diverses, entre elles, persones “no blanques”.
- Quan als materials pedagògics utilitzeu imatges amb persones “no blanques”, cal procurar que apareguin en situacions i posicions d’igual poder que les persones blanques o, en altres paraules, evitar que les persones “no blanques” apareguin de manera inferioritzada, pejorativa o en posicions d’opressió.
- Quan treballeu qualsevol contingut en qualsevol àmbit de coneixement, cal buscar i destacar aportacions realitzades per persones “no blanques” i ressaltar-les.
- En qualsevol temàtica, cal prestar atenció i posar en evidència la invisibilització dels referents “racialitzats”.

Recursos recomanats:

ELS EUSCLAUS FELIÇOS

D'Asisko Urmeneta. Pol-len Edicions. Girona, 2018.

Novel·la gràfica que presenta una mirada descolonial a la independència. El llibre és una paròdia satírica d'Asisko Urmeneta que —mitjançant la teràpia de l'humor— cultiva l'autoestima i proposa un final feliç.

NELSON MANDELA: EL CAMÍ CAP A LA LLIBERTAT

D'Antonio Lozano, Editorial Anaya Infantil y Juvenil. Madrid, 2018.

Un besnet de Nelson Mandela, que tenia 13 anys quan aquest va morir, és conscient que ha crescut al costat d'un ésser extraordinari, però s'adona d'això quan ja és massa tard. Però en recuperar el contacte amb la seva àvia i conèixer el guardià del Museu Mandela de Qunu, antic company del seu besavi a la presó de Robben Island, s'endinsarà en la interessant vida de qui va lluitar per la llibertat a Sud-àfrica i va aconseguir abolir l'apartheid.

“MUJERES INDÍGENAS EN LA CIENCIA”

Article de Priscila Hernández Flores i Pablo Hernández Mares, publicat a *Agenda Propia* el 21/2/2023. L'article presenta quatre doctores indígenes mexicanes que realitzen estudis de posdoctorat en diferents disciplines.

Disponible a: <https://agendapropia.co/articulos/mujeres-indigenas-protagonistas-en-la-ciencia?lang=es>

“MUJERES INDÍGENAS IMPORTANTES, SEIS HISTORIAS DE VIDA”

Article de Noemí García Cabezas publicat al blog d'Ayuda en Acción el 31/8/2022.

L'article presenta breument sis dones indígenes que han tingut un rol destacat en la defensa dels drets humans en general, així com dels seus pobles i cultures en particular.

Disponible a: <https://ayudaenaccion.org/blog/derechos-humanos/mujeres-indigenas-importantes/>

DONES NEGRES EN LA CIÈNCIA. DONES QUE VAN CANVIAR EL MÓN

De Palomino, Zinthia. Sefcik, Nina. 2019. Autoedició, 2019.

Dones negres en la ciència reuneix les biografies il·lustrades de dotze dones negres que amb les seves contribucions en diferents àmbits de la ciència i la tecnologia van superar barreres, es van convertir en pioneres i van fer història, però continuen sent desconegudes per a una immensa majoria de persones.

PIEL NEGRA, MÁSCARAS BLANCAS

De Frantz Fanon, Ediciones Akal, Madrid 2009.

Primer llibre publicat de l'autor (1952), que busca contribuir a desmantellar l'estructura de relacions vigent en una societat racista. Fanon es val de moltes anècdotes i testimonis per explicar com la mirada “blanca” emfatitza la “negror”, de manera que crea un estereotip que situa les persones negres en la “zona del no ser” (o de no existència).

Reconèixer la dignitat i els drets de les persones racialitzades

El reconeixement de la dignitat i els drets passa per promoure la igualtat de tracte i no-discriminació en qualsevol àmbit. I a l'escola, a través dels materials, s'hi pot contribuir, presentant-hi les persones, els cossos i les experiències de persones no blanques amb dignitat i igualtat, sense prejudicis, ni estigmatització ni discursos d'odi o deshumanitzadors racistes que han impactat fa segles les persones i en nom dels quals s'han perpetrat atrocitats.

Conceptes clau:

La racialització i la seva conseqüència, el racisme, va posar en dubte la “humanitat” de les persones negres. **Aquesta suposada “no humanitat” va legitimar l'esclavatge al qual van ser sotmeses gairebé 12 milions de persones negres entre els segles XV i XIX.** I per aquesta raó una de les primeres accions que es poden considerar “antiracistes” va estar orientada justament a desmuntar aquesta creença. Tot i que aquella versió del racisme fa molt que està superada, la idea de la suposada inferioritat de les persones “no blanques” persisteix en l'imaginari de moltes persones, així com en el nucli de diversos mecanismes i estructures socials.

Un exemple de la diferència de “valor” que s'atorga a les vides en funció de la seva racialització és la reacció dels estats i les institucions internacionals davant la mort —per exemple— d'un soldat blanc estatunidenc o europeu en un context de guerra, en contrast amb la mort de milers de persones negres al mar Mediterrani, en algun moment del seu procés migratori. Quina d'aquestes morts interpel·la més els estats i serveix per detonar decisions polítiques, econòmiques, militars...? Tots i totes coneixem la resposta.

Per aquest motiu, incorporar la perspectiva antiracista en els recursos i materials pedagògics implica **reconèixer els drets humans, posant l'èmfasi en els seus principis més bàsics: el de la “igualtat” de totes les persones, sense distinció de cap tipus, i com a conseqüència d'això, en el de la no-discriminació.** Com sabeu, la Declaració Universal dels Drets Humans va ser elaborada i signada per la majoria del països després de la Segona Guerra Mundial, com un compromís amb la vida i la dignitat de totes les persones i per evitar tragèdies i genocidis tan terribles com l'Holocaust. Aquest mateix esperit és el que ha d'impulsar la lluita antiracista.

Quan parlem de dignitat ens referim al valor intrínsec de totes les vides humanes, independentment de les seves característiques o condicions, i que ha de ser respectat i conservat. Un valor que s'ha de traduir en el respecte de l'autonomia personal, de la llibertat de decisió, de la privacitat, de l'autoestima, entre altres elements.

Preguntes clau:

- El material pedagògic, contribueix a reconèixer totes les persones com a titulars de drets, independentment de la seva edat, gènere, origen, color de pell, religió, etc.?
- El material pedagògic, contribueix a reflexionar sobre la necessitat de garantir tots els drets (econòmics, socials, culturals, civils i polítics) a totes les persones sense cap discriminació?
- El material, contribueix a fer reflexió sobre els drets humans i la seva història universal vinculada al racisme? Als materials es parla sobre la història dels drets humans?
- Els exercicis proposats, promouen una mirada de no repetició del racisme a la història de la humanitat?
- Es parla de referents històrics de defensa dels drets humans de les persones “no blanques”?
- El vostre centre, voldria commemorar el Dia Internacional contra el Racisme?

Exemples:

- Cal evitar de manera conscient i activa la utilització d'expressions o metàfores que transmetin una idea negativa o pejorativa del color negre, o de qualsevol característica racialitzadora (pentinat, roba o indumentària, etc).
- En qualsevol matèria o tema, cal prestar atenció i explicitar qualsevol biaix que pugui transmetre un significat pejoratiu i/o deshumanitzador de les persones racialitzades.
- En els continguts, es fa referència a persones a persones que van contribuir al reconeixement dels drets de les persones negres?
- Es fan dinàmiques per identificar prejudicis i estigmatitzacions racistes i com evitar repetir-les?
- Cal aprofitar la commemoració de diades com el 8 de març, i elements del temari, per vincular-ho amb els drets humans. També es pot commemorar el 10 de desembre, Dia internacional dels Drets Humans.

Recursos recomanats:

CARTA DELS DRETS FONAMENTALS DE LA UNIÓ EUROPEA

Unió Europea (UE), 2009.

La Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea consagra en el dret primari de la UE una àmplia gamma de drets fonamentals dels quals gaudeix la ciutadania de la UE i les persones que hi resideixen.

Disponible a: <https://fra.europa.eu/es/eu-charter>

COLONIALISMO Y DERECHOS HUMANOS

D'Eugenio Raúl Zaffaroni. Editorial Taurus. Madrid 2022.

Les feroces atrocitats que, en les formes de subhumanització, explotació, matança i genocidi, componen el patrimoni cultural criminal de la humanitat són el punt de partida d'aquest llibre que es nega a l'oblit o a la racionalització i situa en perspectiva històrica la successió de crims dels quals dona compte minuciosament. Zaffaroni proposa un recorregut crític associat a les múltiples maneres en què el colonialisme ha trobat expressió fàctica, narrativa i ideològica, al mateix temps que es pregunta per la seva relació amb els drets humans, celebrats a l'origen com a triomf de la mateixa civilització que va donar la mà al patriarcat, la misogínia, la discriminació, el racisme i el classisme.

CONVENCIÓ INTERNACIONAL SOBRE L'ELIMINACIÓ DE TOTES LES FORMES DE DISCRIMINACIÓ RACIAL

De l'Assemblea General de les Nacions Unides, 1965.

És un dels principals tractats internacionals en matèria de drets humans. Va ser adoptada per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 21 de desembre de 1965, i va entrar en vigor el 4 de gener de 1969, després d'aconseguir el nombre de ratificacions necessari.

Disponible a: <https://www.ohchr.org/es/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial>

DECLARACIÓ UNIVERSAL DELS DRETS HUMANS

Organització de les Nacions Unides (ONU), 1948.

En trenta articles, la carta exposa i desenvolupa els drets que han de ser protegits i garantits a totes les persones del món, sense cap distinció.

Disponible a: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/spn.pdf

“DEU FIGURES DE LA LLUITA DELS DRETS DELS NEGRES ALS ESTATS UNITS”

Article de Josep Blanch, *Junior Report*. 11/6/2020. Destaca les aportacions de deu persones de diferents àmbits socials i moments de la història en la lluita pels drets de les persones negres. Martin Luther King, Rosa Parks, Malcolm X i Barack Obama són algunes d'elles.

Disponible a: <https://junior-report.cat/deu-figures-de-la-lluita-dels-drets-dels-negres-als-estats-units/>

“FIGURAS QUE LUCHARON CONTRA EL RACISMO”

De Blanca Arnaiz. Ayuda en Acción. 20/03/2020

Article escrit en el marc de la commemoració del Dia Internacional de l'Eliminació de la Discriminació Racial, per destacar les aportacions de Martin Luther King, Rigoberta Menchú, Rosa Parks i Nelson Mandela, entre d'altres.

Disponible a: <https://ayudaenaccion.org/blog/derechos-humanos/figuras-contra-racismo/>

“LLUITAR CONTRA EL RACISME ÉS DEFENSAR ELS DRETS HUMANS”

De SOS Racisme, 9/12/2016

Comunicat de SOS Racisme en el marc de la commemoració del Dia Internacional pels Drets Humans, en el qual destaquen onze articles de la Declaració Universal dels Drets Humans.

Disponible a: <https://sosracisme.org/10d-lluitar-contra-el-racisme-es-defensar-els-drets-humans/>

MIGRANTES

Watanabe, Issa. 2019. Libros del Zorro Rojo.

Segons l'Agència de l'ONU per als Refugiats, el 2018 setanta milions de persones van fugir de la guerra, la persecució i altres conflictes. Potser és una informació que els nens no poden entendre. Com se'ls explica als més petits què és la immigració? En aquest llibre de precioses il·lustracions no li fan falta paraules per fer entendre els sacrificis d'aquest grup d'animals que han de deixar el seu bosc per obligació.

Acompanyar la construcció de les identitats de l'alumnat “no blanc”

Cal acompanyar l'alumnat no blanc en la descoberta, construcció i enfortiment de les seves identitats no blanques en diàleg amb els materials i recursos pedagògics que s'utilitzen a les aules. Cal atendre especialment les seves necessitats, tenint en compte que formen part d'un grup minoritzat i estructuralment en situació de desavantatge.

Conceptes clau:

És molt probable que l'alumnat “no blanc” o racialitzat que viu, creix i s'està formant en un entorn on forma part d'una minoria ètnica i —sovint— inferioritzada tingui pocs referents positius públics, visibles, amb els quals sentir-se identificat, o als quals admirar o imitar. Més aviat el contrari, és fàcil que els discursos públics que es refereixen a la seva “diferència” d'origen o cultural tinguin algun element d'estigma, estereotip, crítica o —directament— rebuig. Això, sens dubte, pot afectar la construcció de la seva identitat, així com el seu autoconcepte, autoestima, seguretat i perspectiva davant la seva pròpia vida i en relació amb el seu entorn. Tots aquests elements poden generar malestar emocional en aquest alumnat, i com a conseqüència d'això, augmentar la seva vulnerabilitat en general.

Aplicar la perspectiva antiracista al centre educatiu també és impulsar mesures positives dirigides a l'alumnat que està sent racialitzat i pateix el racisme, per enfortir-ne l'autoestima i protegir els seus drets humans.

Preguntes clau:

- Quan es presenten els materials pedagògics, es posa èmfasi en els aspectes d'aquests que promouen una mirada antiracista?
- Quan a partir d'una activitat didàctica es promou el debat, s'utilitza alguna metodologia o mecanisme per promoure la participació igualitària de l'alumnat, sobretot d'aquell que està en situació de racialització?
- Quan els materials pedagògics que es treballen a classe aborden qüestions relacionades amb la diversitat d'origen, cultural o religiosa, es demana de manera preferencial i respectuosa l'opinió de l'alumnat racialitzat o estranger o que pertany a una cultura o religió minoritzada?

Exemples:

- Quan es dissenyen materials o activitats pedagògiques per abordar temes que poden tenir alguna relació amb la diversitat d'origen o cultural, cal incloure intencionadament algun element que connecti de manera positiva amb l'origen o la cultura de referència de l'alumnat de la classe, com a gest per —d'una banda— reforçar-ne l'autoestima cultural o orgull pels seus orígens; i —d'altra banda— donar exemple a la resta de la classe del respecte que s'ha de tenir dels orígens de totes les persones.
- Quan es realitzen exercicis o treballs a l'aula, cal estar particularment atents per escoltar les reflexions o atendre els possibles dubtes de l'alumnat d'origen divers i/o en situació de racialització. Cal escoltar-lo i ajudar-lo a entendre els codis culturals locals, sense renunciar als seus propis codis o referents.
- Quan es convida persones externes al centre a impartir xerrades, cal tenir en compte que siguin persones d'altres orígens i que l'alumnat racialitzat els pugui veure com a referents.

Recursos recomanats:

COLOR CARNE

De Desirée Bela-Lobedde. Penguin Kids, Barcelona, 2022.

Conte il·lustrat per ensenyar als més petits que hi ha mil i un tons de pell i que existeixen tants colors com realitats.

¿DE DÓNDE ERES?

De Yamile Saied. Editorial Harper Collins, 2019.

Conte il·lustrat que mostra el camí d'una nena per respondre la pregunta "d'on soc?". Amb ajuda del seu avi s'embarca en aspectes com l'autoacceptació, la identitat i la llar.

EL DÍA EN QUE DESCUBRES QUIÉN ERES

De Jacqueline Woodson. Editorial: Nancy Paulsen Books, 2018.

Conte il·lustrat per celebrar el valor que es requereix per fer-nos un lloc en un món diferent del nostre.

EL LIBRO DEL PODER NEGRO

D. a. Ediciones AKAL. Madrid, 2022.

Quins van ser els imperis africans més poderosos? Què va provocar el moviment Black Lives Matter? El llibre respon aquestes i altres preguntes, explorant la rica història dels pobles d'Àfrica.

EL VIAJE DE ILOMBE

D'Alejandra Salmerón. Ediciones Potopoto, 2017.

Conte il·lustrat que relata la història d'una nena de Guinea Equatorial que decideix anar a la recerca de la seva mare quan aquesta no torna a casa.

HIJA DEL CAMINO.

De Lucía Mbomio. Editorial Grijalbo, Madrid, 2019.

Novel·la que narra la història d'una jove espanyola de mare blanca i pare negre que se sent entre dos mons.

LA HISTORIA DE AWA

De Camila Monasterio. Editorial Potopoto, Madrid, 2020.

Audioconte autobiogràfic d'una nena que explica la partença del seu pare, un pescador senegalès, i l'experiència de patir estereotips racistes.

MARRÓN: MEMORIAS

De Rocío Quillahuamán. Edicions Blackie Books. Barcelona, 2022.

Llibre il·lustrat autobiogràfic d'aquesta autora peruana que va migrar a Espanya quan tenia 10 anys i es va trobar amb una societat profundament racista i misògina.

PETITA & GRAN: ROSA PARKS

De Maria Isabel Sánchez i Marta Antelo. Alba Editorial, 2019.

Aquest llibre acostava els nens i nenes a la vida de Rosa Parks, famosa per un "petit" gest: dedicar la seva vida a posar fi a les desigualtats de les persones negres.

QUÉ HACE UN NEGRO COMO TÚ EN UN SITIO COMO ESTE

De Moha Gerehou. Editorial Península, Madrid, 2021.

"Durant molt de temps em vaig odiar per ser negre." Poderós testimoni que revela fins a quin punt el racisme és present entre nosaltres.

Altres guies i materials pedagògics

ACTIVIDADES PARA ABORDAR EL RACISMO EN EL AULA UNICEF.

Recull d'activitats didàctiques per abordar el racisme amb estudiants d'educació infantil, primària i secundària. Cada activitat està clarament detallada i aporta materials útils per facilitar la tasca docent.

Disponible a: <https://www.unicef.es/educa/blog/actividades-abordar-racismo-aula>

EDUCACIÓN ANTIRRACISTA: GUÍA PARA PERSONAS DOCENTES Y EDUCADORAS QUE TRABAJAN CON JÓVENES Y ADOLESCENTES

SOS Racismo Giupuzkoa. 2022.

Aquesta guia és el resultat d'una recerca realitzada a Guipúscoa amb diferents centres escolars de secundària en el marc del projecte Hezkuntzari Bira Kanpora Begira.

Disponible a: <https://soseracismogipuzkoa.org/wp-content/uploads/2022/12/Tintacora-SOSRacismo-Guia-Do-centes-2022.pdf>

GUÍA PEDAGÓGICA PARA UNA EDUCACIÓN INTERCULTURAL, ANTI-RACISTA Y CON PERSPECTIVA DE GÉNERO

Fundación para la Superación de la Pobreza. Santiago de Chile, 2017.

Aquest document és el resultat d'un treball col·lectiu orientat a incorporar l'enfocament intercultural en escoles amb un alt percentatge d'alumnat migrant. Inclou eines teòriques, pràctiques i experiències internacionals.

Disponible a: <https://www.gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/170102spa.pdf>

GUIA PEDAGÒGICA. Primera fase: "Ni uniformes ni etiquetes: per una escola i un món intercultural i amb equitat de gènere"

Fundació Akwaba. 2017.

Orientada a formar uns infants i adolescents crítics amb les actituds racistes i sexistes; capaços d'identificar les discriminacions i que generin propostes de transformació en el centre educatiu, l'entorn local i el global.

Disponible a: https://niuniformesnietiquetesakwaba.files.wordpress.com/2022/09/55279-guia_pedagogica_niuniformesnietiquetes1.pdf

GUIA SOMOS COMO SOMOS. 12 INCLUSIONES, 12 TRANSFORMACIONES

Comissions Obreres (CCOO) Educació.

Material adreçat a alumnat d'educació infantil i primària amb l'objectiu de destacar i reconèixer positivament la diversitat de totes les persones.

Disponible a: [https://eprints.ucm.es/id/eprint/39014/2/2060425-Somos como somos 12 inclusiones, 12 transformaciones.pdf](https://eprints.ucm.es/id/eprint/39014/2/2060425-Somos%20como%20somos%2012%20inclusiones%2012%20transformaciones.pdf)

GUÍA: ESTRATEGIAS PARA INCORPORAR LA PERSPECTIVA ÉTNICA EN LA UNIVERSIDAD

De Patricia Rocu Gómez. Universidad Complutense de Madrid, 2019.

Guia d'estratègies per incorporar la perspectiva ètnica a la universitat. Històries de l'alumnat universitari afrodescendent.

Disponible a: <https://www.ucm.es/data/cont/docs/1376-2019-03-18-Gu%C3%ADa%20Afrodescendencia.pdf>

PARLEM DE RACISME A LES ESCOLES

Direcció de Serveis de Drets Humans, Justícia Global i Cooperació Internacional. Ajuntament de Barcelona, 2024.

Guia pedagògica per dinamitzar l'audiovisual "El racisme a les escoles" on, a través de la veu de cinc joves, es promou una reflexió crítica sobre el racisme.

Disponible a: https://ajuntament.barcelona.cat/dretsidiversitat/sites/default/files/GuiaPedagogica_ParlemDeRacisme.pdf

1. Bibliografia

Carmichael, S.; Hamilton, Ch. (1967). *Black Power: The Politics of Liberation in America*, referenciat a Amazian, Z. (2021). *Informe sobre racisme estructural i institucional a la ciutat de Barcelona*, Direcció de Serveis de Drets de Ciutadania, Ajuntament de Barcelona.

Direcció de Serveis de Drets de Ciutadania (2022). *Per una Barcelona antiracista 2022-2025*. Ajuntament de Barcelona.

Recuperat el 21 de maig de 2023 de <https://ajuntament.barcelona.cat/dretsidiversitat/sites/default/files/Mesura%20govern%20antiracista.pdf>

Comissió Europea (2020). “Una Unió de la igualtat: Plan de Acció de la UE Antirracismo para 2020-2025”, a COM (2020) 565 final, Bruselas.

Recuperat el 17 de juny de 2023 de <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/HTML/?uri=CELEX:-52020DC0565&from=EN>

Congreso de los Diputados (2022). “Ley 15/2022 integral de igualdad de trato i no discriminación”. *Boletín Oficial del Estado* (BOE), núm. 167, del dimecres 13 de juliol de 2022.

Recuperat el 21 de maig de 2023 de <https://www.boe.es/buscar/pdf/2022/BOE-A-2022-11589-consolidado.pdf>

Du Bois, W. E. B. (1898). “The Study of the Negro Problems”, a *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, referenciat a l'article “W. E. B. Du Bois”.

Recuperat el 20 de maig de 2023 de https://es.wikipedia.org/wiki/W._E._B._Du_Bois#

El Idrissi, S. (2023). “Racización, racialización: emergencias, resistencias y apropiaciones” a *Ritimo*, 1 de maig de 2023.

Recuperat el 28 de maig de 2023 de <https://www.ritimo.org/Racizacion-racializacion-emergencias-resistencias-y-apropiaciones>

Fanon, F. (1961). *Els condemnats de la terra*. Tigre de Paper i Pol-len Edicions, 2020.

Generalitat de Catalunya. Departament d'Educació. “Decret 175/2022, de 27 de setembre, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació bàsica”.

Recuperat el 18 d'abril de 2023 de <https://xtec.gencat.cat/ca/curriculum/eso/curriculum-175-2022/>

Lipschutz, A. (1975). *El problema racial en la conquista de América*. Siglo XXI, Ciudad de México. Referenciat en l'article "Pigmentocracia".

Recuperat el 20 de maig de 2023 de <https://es.wikipedia.org/wiki/Pigmentocracia>

ONU (1965). *Convención Internacional sobre la Eliminación de todas las Formas de Discriminación Racial*. Resolución 2106 A.

Recuperat el 17 de juny de 2023 de https://www.ohchr.org/sites/default/files/cerd_SP.pdf

Morgan, K. (2017). *Cuatro siglos de esclavitud trasatlántica*. Col·lecció Crítica. Editorial Planeta, Barcelona.

Recuperat el 20 de maig de 2023 de https://planetadelibroscom.cdnstatics2.com/libros_contenido_extra/35/34700_Cuatro_siglos_de_esclavitud.pdf

Parlament de Catalunya (2020). "Llei 19/2020, del 30 de desembre, d'igualtat de tracte i no-discriminació". *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* (DOGC), núm. 8307, publicat el 31 de desembre de 2020.

Recuperat el 21 de maig de 2023 de <https://portaldogc.gencat.cat/utillsEADOP/PDF/8307/1886381.pdf>

**Guia per a la
incorporació
de la perspectiva
antiracista
en els materials
educatius**

Guia pedagògica
Setembre 2024

**Direcció de Serveis
de Drets Humans,
Justícia Global i
Cooperació
Internacional**